

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA TARBIYA JARAYONINING MAZMUNI VA MOHIYATI

Normurodova Adiba Alisher qizi

Qarshi xalqaro universtiteti

“Ijtimoiy gumanitar fanlar” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya:

Shaxsni shakllanishi manfaatlari har bir pedagogik tadbirni tarbiyani umumiy maqsadlari bilan bog‘lashni, uni rejali tarzda va qat‘iy sur‘atlarda amalga oshirishiga harakat qilishni talab etadi.

Kalit so‘zlar: Tarbiya jarayoni , tarbiya tamoyillari, tarbiya tushunchasi, milliylik, mafkura.

Tarbiyadan ko‘zlangan asosiy maqsad, har tomonlama ma‘naviy rivojlagan aqliy va axloqiy barkamol shaxsni shakllantirishdan iborat. Shunga ko‘ra tarbiyaviy faoliyatning mazmuni, tashkiliy shakllari usullari shu maqsadga yetishni ko‘zda tutadi. Tarbiyaviy ish ma‘lum maqsadni ko‘zlovchi va uzluksiz davom etadigan jarayondir. Ko‘pincha bir necha maqsad va vazifa birdaniga bajariladi, bu esa o‘quvchilar jamoasining aqliy va axloqiy o‘rishini ta‘minlaydi.

Shaxsni shakllanishi manfaatlari har bir pedagogik tadbirni tarbiyani umumiy maqsadlari bilan bog‘lashni, uni rejali tarzda va qat‘iy sur‘atlarda amalga oshirishiga harakat qilishni talab etadi. Umumiy ta‘lim maktabi yangi pedagogik tafakkur egasi munosib shaxs o‘z ishining ustasi bo‘lgan o‘qituvchiga muxtoj maktabda o‘quvchilarga gumanitar ijtimoiy fanlardan ta‘lim berishda tarbiyaga ko‘proq e‘tiborini karatmog‘i lozim. Ayniqsa, hozirgi O‘zbekiston tarixi, adabiyotini o‘qitish jarayonida bevosita tarbiyaga oid bulgan ilmiy ma‘naviyatga, milliy rux, urf-odat va shuningdek, umumbashariy qadriyatlarga alohida urg‘u berish zarur. O‘qituvchi o‘quvchi qalbimga yo‘l topish uchun bilimi va ishi bilangina emas, ayni paytda odob-axloqiy, madaniyatli, rostgo‘ylik va shirin-suxondonligi bilan namuna bo‘lishi lozim. Yuqorida aytganimizdek, tarbiya-tarbiyachi va tarbilanuvchini o‘z ichiga olgan ikki yoqlama jarayondir. Ijtimoiy tarbiyaga o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarash, e‘tiqodi, ma‘naviy va siyosiy g‘oyalarni shakllantirish maqsadida ularni ongi va xislari va irodasiga ta‘sir ko‘rsatish usullari kiradi. Bu usulning mohiyati shundaki, ular orqali jamiyat o‘quvchilar ongiga qanday talablar qo‘yayotgani yoshlarning

dunyoqarashini shakllantirish xayot mazmunini tushib olishga ko‘maklashish uchun ijtimoiy ongni shakllantiruvchi usullar ishlatiladi.

O‘quvchilar siyosiy onglik va ijtimoiy faollik, ya’ni davlatni ichki va xalqaro siyosati qoidalarini tushuntirish va idrok qilishini tarbiyalash lozim. Tushuntirish - bu ijtimoiy ongini shakllantirishda eng ko‘p ishlatiladigan usuldir. Tushuntirish vazifasi o‘quvchilarni yuksak madaniyatli, g‘ururli qilib tarbiyalashda yordam berishdan iborat. Tushuntirishda o‘quvchilarga mamlakatimiz fuqarosining o‘z davlatiga nisbatan xuquqlar va burchlar bilan bog‘langanligi borasida ma’lumotlar beriladi. Bunda davlat bayrog‘i, gerbi, madhiyasi, Konstitutsiyasiga sadoqat ruhida tarbiya berishning ahamiyati katta. Shu sababli o‘quvchilarga davlat bayrog‘i, gerbi, madhiyasi, konstitutsiyasi mohiyati tushuntiriladi. Faoliyat jarayonida ijtimoiy xulq tajribalarini shakllantirish mumkin. Bola rivojlanishining o‘zligini belgilashining asosiy omili - bu faoliyatdir. Faoliyat nuqtai nazardan yondashish qoidasi maktab hayotining hamma jabhalarida ta’lim-tarbiya jarayoniga singib ketadi. Faoliyat o‘quvchilarni bilimlarini mustaqil egallashga undaydi, ularni qaysi ixtisosga moyilliklarini aniqlashga, ijodiy faoliyat tajribasini hissi qadriyat munosabatlarini o‘zlashtirishga yordam beradi. O‘quvchilarni birinchi sinfdan boshlab imkoniyat darajasida foydali mehnat bilan shug‘ullantirilshga erishish lozim. Bunday mehnat ko‘pchilik, jamoa bo‘lib bajarilganida yaxshi natija beradi. Tarbiya soatlarimizda o‘quvchilarimizga marosimlarimizni tushuntirib borishimiz lozim. Topishmoq, she’r, tez aytish, dostonlar bolalar ruhiyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Yosh avlodimizga, dinimizni o‘rgatishimiz kerak, maktablarda esa bu an’anarimiz, qadriyatlarimizni qadrlash kerak, hadislardan parchalar yodlatish, hayitni qadimgi bayram ekanligini, uni yanada yaxshiroq tayorgarlik bilan o‘tkazish, milliy liboslar xaqida suhbatlar o‘tkazish kerak. Tarbiya jarayonining mohiyati shu jarayon uchun xarakterli bo‘lgan va muayyan qonuniyatlarda namoyon bo‘ladigan ichki aloqa va munosabatlarni aks ettiradi. Bola kattalarning tajribalarini sust holda emas, balki faol ravishda o‘zlashtiradi uning ongi, xarakati, tirishqoqligi katta ahamiyatga ega bo‘ladi. Pedagogika shaxsni kamolotga yetishini murakkab va ziddiyatli jarayon deb biladi. Shaxsning kamolotga yetishishida nasl-irsiyat, ijtimoiy muhit xam, maqsadga muvofiq amalga oshiriladigan ta’lim-tarbiya va nihoyat o‘zining mustaqil faoliyati ham muhim ahamiyatga ega. Shaxs qaysi jamiyatda yashasa o‘sha jamiyat xayotidagi qonun va qoidalarga asosan kamol topadi. Shu jamiyatning moddiy va ma’naviy boyligidan bahramand bo‘ladi. Demak, shaxsning kamolga yetishuvi jamiyat rivojiga chambarchas bog‘liqdir. Inson kamolotida irsiyatning ta’siri

kattadir. Irsiyat deganda - bolaga ota-ona va umuman yaqin ajdodlardan ya'ni nasldan-naslga o'tadigan biologik xususiyat va o'xshashliklar tushuniladi. Shaxs xulqining rivojlantirishda biologik omillarning ta'sirini yuksak baholab, shaxsni naslga bog'lab o'rganuvchi oqimlardan yana biri bixeviotrizm bo'lib, u XX asrdan boshlab psixologiya fanida keng tarqaladi. Bunga amerikalik pedagog va ruxshunos E.Torndayk asos soldi. Uning fikricha, shaxsning barcha xususiyatlari, shu jumladan ong va aqliy qobiliyati ham nasldan-naslga o'tadi. Demak, bola shaxsining rivojlanishiga naslning ta'siri deganda ota-onaga, avlod-ajdodlarga o'xshashligini ifodalovchi biologik belgilarning takrorlanishini tushunmoq kerak. Har bir bola ota-onasidan meros sifatida biologik ko'rinishlariga (tananing tuzulishi va uning mutanosibligi, sochi, ko'zi, terisining rangi, bo'y-basti va boshqalar) ega bo'lib dunyoga keladi. Bular jismoniy xususiyatlardir. Ayni vaqtda bolaga insonlarga xos xususiyatlar ham irsiyat yo'li bilan tug'ma o'tadi. Ammo bular tug'ma imkoniyatlar bo'lib, ularning rivojlanishi uchun inson bolasi insoniy muhitda, odamlar orasida yashab, ular bilan aloqa qilishi, ijtimoiy mehnatda ishtirok etmog'i lozim. Chunki inson biologik mavjud sifatidagina emas, balki ijtimoiy mehnatda ishtirok etmog'i lozim. Shuningdek irsiy yo'l bilan o'tgan aqlning o'sishi, kamol topishi uchun aqliy faoliyat, shart-sharoit ham bo'lishi lozim. Bolaning kamolga yetishida muhitning ta'siri katta.

Adabiyotlar:

- 1.N.B.Adizova, G.E.Saidova. Boshlang'ich ta'limda tarbiya – o'quv-metodik majmua. Buxoro-2022 (41-45-betlar)
- 2.S.N. Djurayeva, N.S. Turdiyeva, A.I. Baxronova. Tarbiyaviy ishlar metodikasi – o'quv qo'llanma. Buxoro – 2021
3. D.Babayeva. Tarbiyaviy ishlar metodikasi – o'quv qo'llanma. Toshkent-2021
4. N.Ismatova va boshqalar. "1-2-3-4-sinflar uchun tarbiya fanidan darslik". Toshkent-2020
5. R.M.Sarsenbayeva. Tarbiyaviy ishlar metodikasi – o'quv qo'llanma. Toshkent-2019 (6-9-betlar), (89-93-betlar)
- 6.N.M.Egamberdiyeva, A.Sh.Muxsiyeva. Tarbiyaviy ishlar metodikasi – o'quv uslubiy majmua – Jizzax – 2019 (50-51-betlar)
- 7.R.A.Mavlonova, N.H.Rahmonqulova, K.O.Matnazarova, M.K.Shirinov, S.Hafizov. Umumiy pedagogika – darslik. "Fan va texnologiya" nashriyoti. Toshkent-2018
- 8.B.X.Xodjayev. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti – darslik. "Sano-standart" nashriyoti. Toshkent-2017.

